

ЕВФОНІЧНІ ЗАСОБИ В КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ (на матеріалі англійської та української мов)

У статті представлено результати порівняльного аналізу реалізації евфонічних засобів у компаративних фразеологічних одиницях в англійській та українській мовах.

Ключові слова: компаративні фразеологічні одиниці, евфонічні засоби, алітерація, асонанс, рима.

В статье представлены результаты сравнительного анализа реализации евфонических средств в компаративных фразеологических единицах в английском и украинском языках.

Ключевые слова: компаративные фразеологические единицы, евфонические средства, аллитерация, ассонанс, рифма.

The article deals with analysis of the euphonic means' realization in English and Ukrainian comparative phraseological units.

Key words: comparative phraseological units, euphonic means, alliteration, assonance, rhyme.

Помітне місце у фразеологічному фонді як англійської, так і української мов посідають фразеологічні одиниці, засновані на порівнянні, які характеризуються термінологічним розмаїттям, як-от: “компаративні фразеологічні одиниці” (В. В. Виноградов, О. В. Кунін, С. І. Ройзейзон), “компаративні звороти” (О. В. Кунін, В. С. Вашенко), “сталі порівняння” (О. В. Кунін, О. Ю. Дубенко, Л. А. Лебедева, В. М. Огольцов), “порівняльні фразеологічні звороти” (В. Г. Гак, Л. Г. Скрипник), “сталі порівняльні звороти” (В. С. Вашенко), “сталі компаративи” (Н. М. Прохорова). У подальшому будемо використовувати терміни “компаративні фразеологічні одиниці” та “компаративні звороти”, які є найпоширенішими у сучасних дослідженнях.

Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що у фокусі уваги стають дослідження компаративних фразеологічних одиниць в порівняльному аспекті. Так, вивчаються компаративні звороти на матеріалі двох (або трьох) як близькоспоріднених, так і різних за своїми генетичними та культурно-історичними зв'язками мов, а саме: шведської та російської мов (О. С. Альошин); російської та литовської мов (Л. Б. Вороб'єва); російської, англійської та німецької мов (А. О. Долгова); російської, української та сербохорватської мов (І. В. Кузнецова); англійської, німецької та норвезької мов (А. Н. Любова); російської та англійської мов (Л. І. Ільєсова, В. Г. Подхлмутніков); англійської, німецької та шведської мов (Т. Н. Федуленкова) та інших. Водночас слід відзначити незначну кількість робіт, присвячених вивченню компаративних фразеологізмів англійської мови у порівнянні з українською мовою. У наявних порівняльних дослідженнях вчені звертають увагу на структурну характеристику фразеологічних одиниць, заснованих на порівнянні (Л. Лисенко), або семантику певної групи компаративних фразеологізмів (К. І. Мізін). Однак аналіз їх фоностилістичних особливостей також потребує висвітлення та уточнення як такий, що має дозволити здійснити більш повний опис даних фразеологічних одиниць у порівняльному аспекті.

Відтак, метою дослідження є проведення порівняльного опису реалізації евфонічних засобів у компаративних фразеологічних одиницях англійської та української мов.

Як вже зазначалося вище, компаративні фразеологізми складають помітну частину фразеологічного фонду порівнюваних мов. За визначенням В. В. Виноградова, компаративні фразеологізми — це словосполучення, які закріпилися у мові як стійкі порівняння [1]. Зазвичай, фразеологічні одиниці цієї групи є двокомпонентними структурами, у яких перший компонент — суб'єкт порівняння (те, що порівнюється), та другий компонент — об'єкт порівняння (те, з чим порівнюється), зв'язані за допомогою порівняльних сполучників *as*, *like* — в англійській мові; *як*, *мов*, *немов*, *наче*, *неначе* — в українській мові.

Зазначимо, що звукове мовлення є основною формою існування мови. Відповідно кожна національна мова має свою неповторно індивідуальну фонетичну систему, яку людина, що говорить цією мовою, вважає найбільш зручною. Невдачна фонетична організація мовлення заважає сприйняттю, тоді як поєднання звуків, яке є найбільш досконалим з точки зору носія мови, є приємним для слуху та

зручним для вимови. Посиленню фонетичної виразності мовлення сприяє звукова подібність слів. Так, звукові повторення глибше вводять у свідомість людини головне слово, скріпляють логічні зв'язки співзвучних з ним слів. На цей факт звертає увагу А. В. Кунін, який зазначає, що “евфонічні засоби сприяють семантичній та структурній замкненості фразеологічних одиниць” [2: 143]. До таких евфонічних засобів вчений відносить алітерацію, асонанс та римоване звучання. В. М. Савицький [3] вказує, що вибір образу у компаративних фразеологізмах досить часто залежить від таких факторів, як-от наявність алітерації або рими.

З огляду на викладене вище було проаналізовано 273 компаративні фразеологічні одиниці англійської мови та 210 — української, одержані шляхом суцільної вибірки з англійських та українських лексикографічних джерел [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Проведений аналіз фоностилестичних особливостей фразеологізмів цієї групи засвідчив, що серед евфонічних засобів найбільш поширеною в порівнюваних мовах є алітерація. Так, кількість алітерованих компаративних зворотів складає 71 (26 %) в англійській мові та 40 (19 %) в українській. Спостерігається повторення одного звуку, двох або трьох.

Аналіз алітерованих компаративних фразеологічних одиниць свідчить, що в обох мовах найбільш часто зустрічається повторення одного приголосного. Ми дійшли висновку, що найчастіше спостерігається повторення перших приголосних у першому та останньому словах. Такі компаративні фразеологізми є характерними для англійської мови, наприклад: *as blind as a bat, as brown as a berry, to burst like a bubble, as dry as dust, as dead as a dodo, to die like a dog, as good as gold, as green as gooseberry, as pretty as a picture, as red as a rose, as right as rain, as sure as shooting, as thick as thieves, as weak as water. В українській мові вони зустрічаються, однак не є настільки розповсюджені, наприклад: *гарна як мак городній, голова як гарбуз, крутиться як білка у колесі, посиніти як печінка, позеленіти як дуп. В деяких зворотах в обох порівнюваних мовах спостерігаємо повторення приголосного також й у середині останнього слова, як-от: as cool as a cucumber, as clever as a cartload of monkeys; водити очима як блудна віця, схожий як сова на яструба. Водночас в українській мові часто можна зустріти інші варіанти повторення приголосних, наприклад: *славна як свиня в дощ; вчепився як вовк до ягнят, бреше, як шовком шиє.***

У деяких компаративних фразеологізмах порівнюваних мов відзначено повторення перших приголосних у двох словах, що входять до складу другого компоненту. Наприклад, в англійській мові: *as different as chalk from chease, as smooth as a baby's bottom, as handsome as a young Greek god*; в українській мові — *лицить як свині сідло; прпнав до води, як муха до меду*. Такі типи повтору досить часто зустрічаються у так званих напівкомпаративних зворотах (визначення А. В. Куніна): *like a red rag to a bull, like a bee in a bottle*; як у воду впасту. Як в англійській, так і в українській мовах можливі також дещо інші варіації алітерованих приголосних, як-от: *like a dying duck in a thunderstorm*; *красива як свиня сива, любить як вовк овечку*. Крім того, в українській мові зустрічається повторення перших приголосних у двох словах, що входять до складу першого компоненту: *зуби здорові як часник*.

Зазначимо також, що в англійській мові широко розповсюджена алітерація звука [l], особливо у компаративних зворотах, компоненти яких зв'язані сполучником *like*. Алітерованими можуть бути будь-які слова, що входять до складу фразеологічної одиниці, наприклад: *to go over like a lead balloon, to look like a million dollars, to tremble like a leaf*.

Повторення двох звуків в порівнюваних мовах зустрічається значно рідше. Наприклад, в англійській мові: *as clever as a cartload of monkeys, as black as coal, as common as muck, as welcome as flowers in May*; в українській мові: *весело як собаці після ціна, як корова зязиком злизала, мчати, як очманілий, старий як світ, немов гора з грудей звалилася*.

У деяких компаративних фразеологізмах спостерігаємо повторення трьох звуків. Такі фразеологізми складають незначну частину фразеологічного фонду компаративних зворотів у порівнюваних мовах. Наведемо приклади, в англійській мові: *as black as a stack of black cats, as bold as a billiard ball, like a bolt out of the blue*; в українській: *благородна як свиця городна, вірити як чорт у суху вербу, вратися як чорт у вершу*.

Цікавим виявився той факт, що майже у всіх компаративних фразеологізмах англійської мови, у яких спостерігається повторення трьох звуків, одним із алітерованих приголосних є звук [l].

В матеріалі порівнюваних мов також досить часто представлений асонанс, а саме: 48 (18 %) в англійській компаративних фразеологізмах та 34 (16 %) — в українській. Проведений аналіз дозволив з'ясувати, що в обох порівнюваних мовах найчастіше повторюються голосні в словах, що входять до складу першого та другого компоненту фразеологічної одиниці. Наприклад, в англійській мові: *as strong as a horse, as cold as stone, as flat as a pancake, as mad as a hatter, to swim like a*

fish, to fight like a lion; в українській мові: *язик як бритва, білий як (мов) іній, пара, як Хома та Варвара, удался, як Солосі*. Також спостерігаємо й інші варіанти повторення голосних (як правило повторення голосних у словах, що входять до складу другого компоненту компаративного звороту), як-от: *to talk to smb like a Dutch uncle, as helpless as a fly in a spider's web*; як *баба Палажка, як горах при дорозі, як чорт у суху грушу*. Зазначимо, що такий тип повтору більш типовий для української мови.

Проведений аналіз засвідчив, що поєднання алітерації та асонансу у одній компаративній фразеологічній одиниці зустрічається значно рідше, ніж коли вони використовуються окремо. Їх кількість складає 20 (7 %) в англійській мові та 15 (7 %) в українській. Наведемо приклади: *as black as a stack of black cats, like the cat that ate the canary, as busy as a bee*; як *лист за водою спливти, як у воду шубовснути*.

Зазначимо, що звукова подібність слів часто підкреслює смислову близькість та однорідність предметів та явищ. Відтак, алітерація та асонанс в компаративних зворотах сприяють не тільки посиленню логічних зв'язків між словами, а й створенню яскравої образності.

З метою доповнення картини дослідження нами було проведено аналіз частотності повторення звуків в компаративних зворотах в порівнюваних мовах. Отримані дані представлені у таблиці.

Таблиця

Частотність повторення звуків в компаративних фразеологізмах в англійській та українській мовах

Англійська мова		Українська мова	
алітерація	асонанс	алітерація	асонанс
[l] — 7 %	[æ] — 3 %	[v] — 5 %	[a] — 6 %
[b] — 4 %	[i] — 2 %	[c] — 5 %	[o] — 5 %
[d] — 4 %	[i:] — 2 %	[r] — 2 %	[I] — 4 %
[k] — 3 %	[ʌ] — 2 %		[и] — 3 %
[r] — 3 %	[e] — 2 %		[y] — 1 %
[p] — 2 %	[ai] — 2 %		
[g] — 1 %			
[s] — 1 %			

Так, можна підсумувати, що найбільш часто в англійській мові повторюються приголосні [l], [b], [d], тоді як в українській мові — [v], [c] та [r]. Щодо голосних звуків, [æ], [i], [i:] найбільш часто зустрічаються в англійських компаративних зворотах та [a], [o] — в українських.

Перейдемо до аналізу наступного евфонічного засобу — рими. Якщо звернутися до англійських компаративних фразеологізмів, можна зазначити, що в англійській мові рима зустрічається лише у двох компаративних зворотах, а саме: *as snug as a bug in a rug*, *as drunk as a skunk*. Водночас для таких фразеологізмів в українській мові характерним є римування двох слів, що входять до складу зворота: *гарний як пес базарний, до діла як свиня штани наділа, красива як свиня сива, пропав, як у воду впав*. Також в українських компаративних фразеологізмах рима досить часто поєднується з алітерацією та асонансом, як можна побачити у наведених вище прикладах.

Так, з огляду на проведений аналіз, можна зазначити, що евфонічні засоби широко використовуються в компаративному фразеологічному фонді порівнюваних мов. Як показало дослідження, використання таких евфонічних засобів, як алітерація та асонанс, частіше зустрічається в англійських компаративних зворотах, тоді як римування звучання є більш характерним для української мови.

Підкреслимо, що звукова організація компаративних фразеологічних одиниць сприяє відбору та закріпленню компонентів таких фразеологізмів, є одним із факторів їх стійкості і відіграє вагому роль як показник їх етнокультурної своєрідності.

З метою виявлення впливу евфонічних засобів на якість сприйняття компаративних фразеологічних одиниць нами було проведено експериментальне дослідження. Так, в курсі “Фоностилістика та культура мовлення” студентам було запропоновано відібрати та вивчити 25 компаративних фразеологічних одиниць англійської мови та 25 — української. Також їх завдання передбачало пояснення критеріїв відбору фразеологічних зворотів. За результатами опитування студентів було з’ясовано, що 30 % студентів при відборі звертали увагу на семантичний аспект та національну своєрідність, 10 % — на частоту вживання, тоді як 60 % студентів як основний критерій назвали легкість запам’ятовування, одним із факторів котрої вони вважали наявність алітерації при відборі англійських зворотів та рими — українських.

Так, можна підсумувати, що евфонічні засоби, як-от алітерація, асонанс та римоване звучання, є виразними засобами, які сприяють стійкості та запам’ятовуванню компаративних фразеологічних одиниць.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Виноградов В. В. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. В. Виноградов. — М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
2. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / А. В. Кунин. — [2-е изд., перераб.]. — М.: Высш. шк.; Дубна: Феникс, 1996. — 381 с.
3. Савицкий В. М. Английская фразеология: проблемы моделирования / В. М. Савицкий. — Самара: Самарский ун-т, 1993. — 172 с.
4. Англо-русский фразеологический словарь / [авт.-сост. А. В. Кунин]. — М.: Русский язык. — Медиа, 2006. — 571 с.
5. Сучасний фразеологічний словник української мови / [авт.-уклад. А. П. Ярещенко, В. І. Бездітко, О. В. Козир та ін.]. — Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. — 640 с.
6. Фразеологічний словник української мови / [укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. — К.: Наук, думка, 1999. — Т. 1. — 528 с.
7. Фразеологічний словник української мови / [укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. — К.: Наук, думка, 1999. — Т. 2. — 984 с.
8. Фразеологічний словник української мови в 2-х томах / [авт.-уклад. Г. М. Удовиченко]. — К.: Вища школа, 1984. — 384 с.
9. Cambridge International Dictionary of Idioms / [ed. M. McCarthy, E. Walter]. — Cambridge: Cambridge University Press. — 1999. — 160 p.
10. Longman Idioms Dictionary: over 6000 Idioms / [ed. K. Stern]. — [3rd addition]. — Addison Wesley Longman Ltd, 2000. — 398 p.

Стаття надійшла до редакції 16.02.13